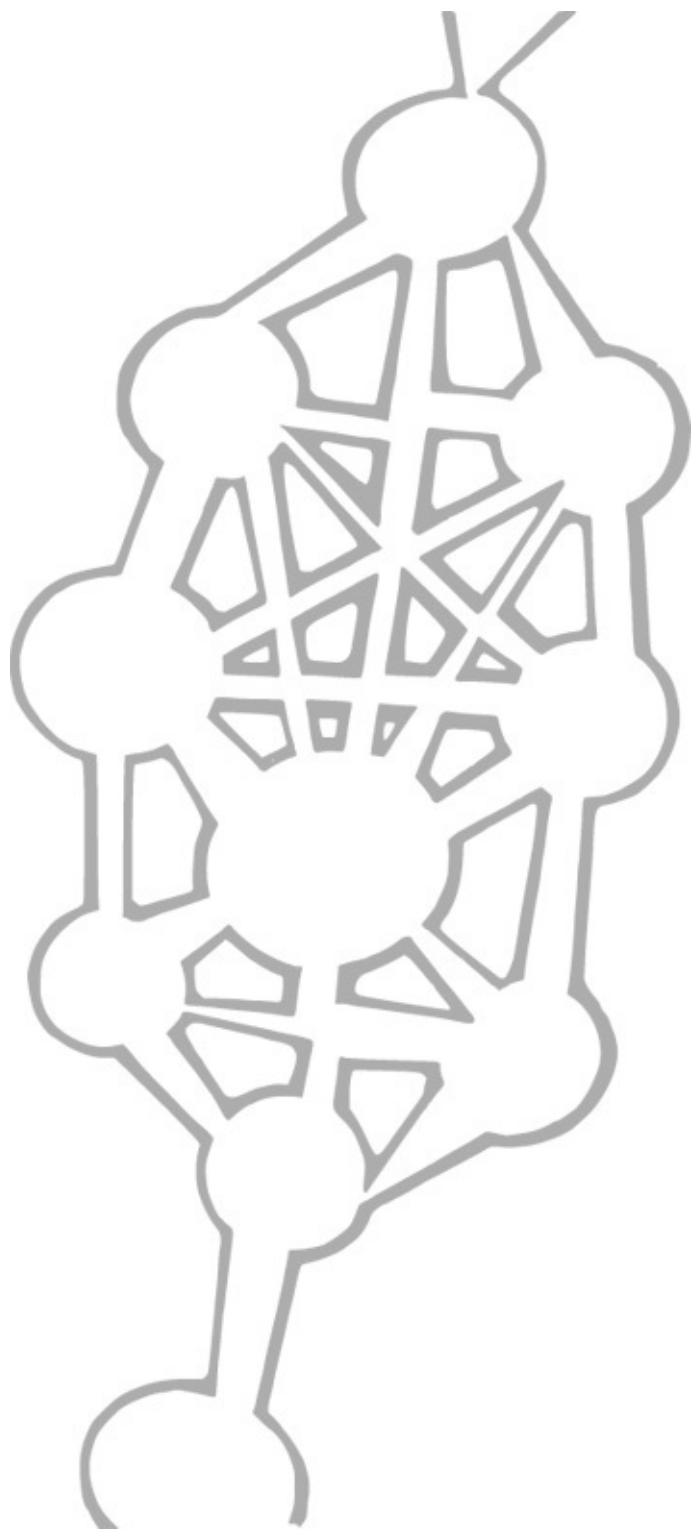

Volvox Globator

Lawrence Kushner

Ze skály med

דְּבַשׁ מִסֵּלַע

Dvaš misela

Úvod do židovské mystiky

Lawrence Kushner

Ze skály med

דְּבַשׁ מִסֵּלַע

Dvaš misela

Úvod do židovské mystiky

přeložila Lily Císařovská

Překladatelka děkuje za cenné rady a připomínky Tereze Krekulové a Davidu Aronovi.

© 2000 by Lawrence Kushner
Translation © Lily Císařovská, 2012

ISBN 978-80-7511-240-8

Z anglického originálu Honey from the Rock
vydaného nakladatelstvím Jewish Lights Publishing, Woodstock,
Vermont, USA

přeložila Lily Císařovská

Obálka Jakub Troják

Vydalo nakladatelství & vydavatelství
VOLVOX GLOBATOR, Štítného 17, 130 00 Praha 3-Žižkov,
celkově jako svou 983. publikaci

www.volvox.cz

E-kniha z písma Free Serif purehtml.cz

Vydání první

Praha 2012

Adresa knihkupectví

VOLVOX GLOBATOR

Štítného 16, 130 00 Praha 3-Žižkov

Mým rodičům
Aidovi a Miriam Kushnerovým
Nebi a zemi

Předmluva vydavatele k výročnímu vydání knihy *Ze skály med*

Převratné události, jež nám změní život, někdy přicházejí cestami tak prostými, až nás to odzbrojí. Nebo zjistíte, že kamínky, které potřebujete, abyste pochopili mozaiku svého života, ty dílky do skládačky, má zrovna někdo jiný. Právě o tom píše Lawrence Kushner v této život proměňující knize.

A tak v sobě každý nosíme alespoň jeden dílek
do skládačky někoho jiného.

A nejspíš mnoho dílků.

Někdy to člověk ví.

Jindy to neví.

Ale když daruješ svůj dílek,
který pro tebe nemá cenu,
někomu jinému, ať to víš nebo nevíš,
ba ať to ví ten druhý nebo ne,
stáváš se poslem Nejvyššího.

Je to už deset let, kdy jsem se účastnil letního studijního soustředění, na němž byl jedním z učitelů Lawrence Kushner. Tenkrát ke mně přišel jeden známý a povídá: „Víš ty vůbec, že tři z Larryho knih už jsou rozebrány?“ Já jsem však ani netušil, že Larry nějakou knihu napsal, a nebyl jsem si ani jist, zda mě to má zajímat. „Proč mi to říkáš?“ zeptal jsem se. Můj známý si totiž myslel, že „dělám do knih“, jelikož jsem krátce před tím dával knihu do tisku. Zasmál jsem se, že jedna kniha z člověka vydavatele neudělá, a šel jsem dál.

Pak jsem objevil, že Larry je jeden z nejvíce inspirujících a nejzajímavějších učitelů, jaké jsem kdy potkal, a začal jsem uvažovat,

co by se dalo udělat, aby jeho knihy vyšly znovu a jeho inspirující hlas bylo slyšet ještě dál. V té době slovo „duchovnost“ ještě zdaleka nevycházelo z úst s takovou lehkostí jako dnes. Několik měsíců jsme o tom přemýšleli a rozmlouvali s dalšími učiteli a hledači duchovna. Moje žena i já jsme si uvědomovali, jak velmi je zapotřebí, aby někdo přinášel slova pro duši, která vycházejí z moudrosti židovské tradice, slova, která by lidem pomáhala nacházet v životě větší smysl. Tedy taková slova, jaká nacházíme v knize *Ze skály med*.

Zkrátka a dobře, žádný vydavatel se tehdy nezaměřoval na to, aby vycházel vstříc potřebám lidí, jako jsme my. A tak jsme založili nakladatelství Židovská světla, Jewish Lights Publishing, a začali znovu vydávat knihy Larryho Kushnera, jež lidem pomáhají najít chybějící dílky do skládačky jejich života. Předpokládali jsme, že půjde pouze o drobnou záležitost.

Už desítky lidí mi říkaly, jak velice na ně kniha *Ze skály med* zapůsobila. Někteří našli novou víru, druzí nové porozumění a jiní zlepšili své vztahy. Tato kniha zcela jistě ovlivnila i můj život. Protože z úplně obyčejné otázky, totiž zda vím, že Larryho knížky jsou rozebrány, vznikl nakladatelský dům, který co nevidět prodá svůj miliontý výtisk v angličtině. Díla, jež vydává, se po tuctech překládají do portugalského, polského, korejského, italského a dalších jazyků. Odezva na naše publikace překonává veškerá očekávání, která jsme na počátku mohli mít.

V posledních deseti letech jsem si *Ze skály med* přečetl přinejmenším pětkrát. A když tu knihu čtu, pokaždé se ptám sám sebe, jestli jsem ji předtím vůbec četl. Bud se totiž mění kniha, nebo se měním já. Ta kniha v sobě má něco magického. Namátkou do ní nahlédněte a poznáte to sami. Přesně jak mi tuhle kdosi říkal: „Larry je mystik. Dává ti záblesky pochopení.“

Ze skály med, tak jako spousta knih Židovských světel, které po ní následovaly, promlouvá k lidem všech náboženství, všech vyznání a ze všech prostředí. Doufáme, že se dotkne i vašeho života, tak jako se dotýká našeho. Ochutnejte ji a sami poznáte. Možná v ní i vy najdete dílek do své skládačky.

Předmluva k vydání *Ze skály med* v nakladatelství Židovská světla

Jeden z mých učitelů, rabi Eugene Borowitz, jednou zažertoval, že my, američtí Židé musíme najít způsob, jak „provádět *moci*“ u McDonalda neboli jak tradičním způsobem i u McDonalda požehnat chlebu. Mluvil o výzvě, kterou nám klade potřeba skloubit prastaré náboženství se současnou nenáboženskou kulturou.

Kniha *Ze skály med* je do jisté míry takový pokus spojit něco ze způsobu, jímž vidí svět klasická židovská mystika, kabala, se zkušeností obyčejného života, kterou má její autor. Když se ohlížím zpátky, některé z kabalistických příběhů či prozření mi dnes možná připadnou trochu naivní, nicméně jsem stále přesvědčen, že jako celek ta kniha platí i dnes. Dnes, po více než deseti letech, se zdá, že její význam tkví v tom, že Američan, který se narodil jako Žid a byl vychován v reformním duchu, by se alespoň trochu měl snažit propojit okamžiky svého náboženského prožitku s kabalistickou symbolikou, neboli nahlíženo opačně, že by se takový autor měl snažit porozumět kabale i na základě životních zkušeností, běžných ve dvacátém století. A právě proto není tento *Med* kabalistický slabikář, ba ani letmé nahlédnutí do soukromí liberálního rabína, nýbrž spíš prostředek, jenž má čtenáře dovést k tomu, aby nechal kabalistické vidění světa prostupovat do zkušeností svého každodenního života. Člověk nemusí být zrovna kabalistou, ale může být alespoň jejím legitimním a důstojným dědicem, a to dokonce i dnes. Z prastarých mystérií se pořád máme čemu učit.

A významná je ještě jedna okolnost. V době, kdy byl napsán *Ze skály med*, bylo v židovském lexikonu slovo „duchovní“ ještě v plenkách. Jistě, v křesťanském společenství se toto slovo už dávno pevně zabydlelo, ale Židé pořád důmyslně označovali „duchovní“ tradice jinými jmény. Ještě před deseti lety z důvodů, které musíme

přenechat historikům, Židé slovo „duchovní“ většinou nepoužívali, rozhodně ne tak často a tak soustavně. Dnes už je zcela běžné, ba dokonce se z něj stává klišé. Jsem přesvědčen, že slovo „duchovní“ se dnes stalo klíčovým výrazem pro autentický a osobní vztah k náboženství.

Termín „náboženský“ bohužel může znamenat příliš mnoho věcí, které rozhodně náboženské nejsou. Zdá se však, že podstatu toho, co představuje osobní vztah k náboženství, evokuje právě slovo „duchovní“. Podtitul vázaného vydání *Ze skály med* původně zněl „Vize židovské duchovní obrody“, avšak první vydavatel knihy, Harper & Row, dal při verzi v brožované vazbě pravděpodobně přednost marketingu před teologií a podtitul změnil na „Deset bran k židovské mystice“. Zřejmě už před deseti lety se slovo „mystický“ jaksí prodávalo lépe než slovo „duchovní“.

LSK
Srpen 1990, Av 5750
Sandwich, MA

Úvod

הַקְדָּמָה

1/8

Existuje místo, které je odsud stejně vzdáleno, jako je výdech vzdálen nádechu. *Vždyť to slovo je ti velmi blízko,* כִּי־קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד (Deuteronomium 30,14). Život tam vždy mírně převažuje nad smrtí, lidé jsou lidmi se stejnou milostí, s jakou je vrba vrbou, a boj i touha mezi mužem a ženou je tam konečně rozřešena.

Tím je třeba začít, neboť všechno máme uvnitř, v sobě. Ale protože jsme všichni miniaturní obdobou vesmíru, lze vše najít také daleko mimo nás. Biologicky i duchovně jsme všichni součástí prvotního člověka, a proto tu toto místo bylo před námi. A jelikož si všichni v sobě nosíme genotyp i vizi posledního člověka, je v nás toto místo předpovězeno.

Nic z tohoto nás nikterak nepřekvapuje. Všichni už to všechno známe a znali jsme to dříve, než nás počala naše nynější matka a nynější otec. A tak se nenechme zmást, když se místo někdy zdá tak skutečné, jako je náš dům, nebo tak iluzorní, jako je naše štěstí. Vezme však předem a také místo toho, že některé druhy poznání nelze pojmut obyčejnými slovy, ani je do takových slov uložit.

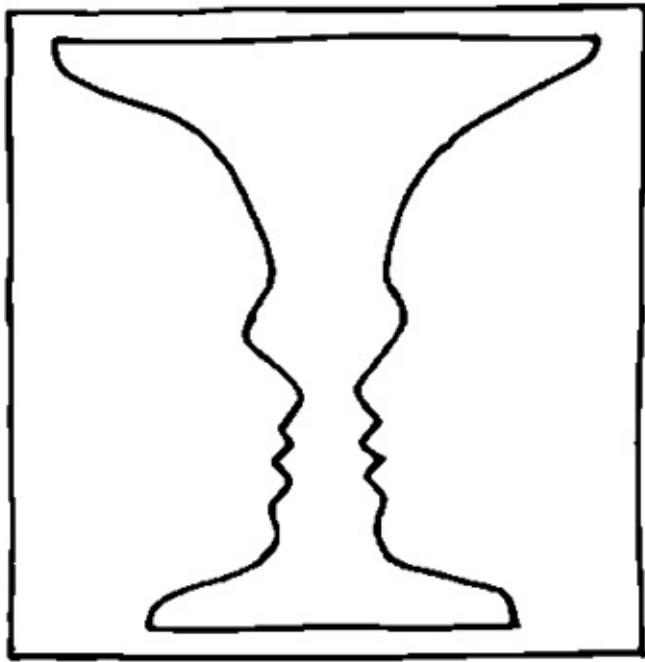
Podle jedné legendy prý byla první Tóra, kterou Svatý ukázal Mojžíšovi, našemu učiteli, napsána *černým ohněm na bílém ohni* על גבי אש לבנה באש שחורה (Tanhuma berešet 1). A v každém písmeni a v každém řádku a každém znaménku každého písmene je prý brána do světů vědomí.

Legenda praví, že *v tom, co dal Svatý, není jediného slova, ba dokonce ani jediného písmene, které by neobsahovalo vzácná tajemství.*

לית לך מלה באורייתא או אות קוד באוריית דלא אית ביה רזין
יקירן ועלאין. (Zohar III 174b)

A že v tom, co občas považujeme za prostor mezi černými písmeny, navíc a současně existuje celá další Tóra, napsaná bílými písmeny.[1]

Psychologové nás učí, že mysl je schopna vnímat buď reliéf, nebo pozadí, ale že nedokážeme vnímat obojí současně. V jednom okamžiku buď vidíme dvě tváře, nebo vidíme řeckou vázu. Nemůžeme však vidět obojí zároveň. Všechno, co známe, nám říká, že jedna věc nemůže být dvěma věcmi současně. A přece víme, že ty dvě věci jsou v jednom a tomtéž okamžiku věc jedna.

Anebo tady vidíme kresbu dvou alefů. Tedy ne jeden alef, ale dva.

Jenomže někdy odmítáme věřit vlastním očím. Existuje totiž určité vědomí, které se vzpírá logice, které je sváděno mystériem paradoxu. Znovu a znovu se tvrdošijně vrací k naprosto nemožnému úkolu přinést si zpátky přesvědčivé upomínky na ono místo, jež je zcela jistě naší kolébkou i naším cílem. A patrně i životem věčným, pokud něco takového existuje. A ten je odsud tak daleko, jako je výdech vzdálen nadechnutí.

Na konci Páté knihy Mojžíšovy je dlouhá a prastará báseň, v níž Mojžíš připomíná dětem Jákobovým jejich dějiny i jejich určení. Totiž že i když bloudí pouští, přesto i na tomto velmi nehostinném místě najdou potravu, ačkoli něco takového je zcela nepravděpodobné.

Rozpomeň se na dny staré...

זְכֹר יְמֹת עוֹלָם...

Nalezl jej v zemi pusté...

וַיִּמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר...

Sprovodil jej na vysoká místa země...

וַיְרַבְּהוּ עַל-בְּמֹתַי אֶרֶץ

aby jedl úrody polní

וַיֵּאכַל תְּנוּבַת שְׂדֵי

a učinil, aby sál med ze skály.

וַיַּנְקֵהוּ דְבַשׁ מִסֵּלַע (Deuteronomium 32,7–13)

I nám se zdá, že svět všednodennosti je vystlán samým kamením. Bojíme se, že budeme zavedeni do pouště a tam zahyneme. Že naše touha po svatosti zůstane navěky nenaplněna. A v takové chvíli se pak na něčem tak velmi obyčejném, jako je kámen, zabyští kapička té odvěké krmě, kapička medu. I na poušti se nám dostává duchovní výživy. Trochu se najíme a uspokojíme a jdeme dál svou cestou. Nedokážeme však druhým slovy říci, že nás Svatý živí medem ze skály, a nedokážeme si to připomínat ani sami sobě. „*Rozpomeň se na dny staré...*“

Uvědomování si, vědomí je určitý způsob poznávání a vědění. A protože to, co jsme prožili, jsme nezakoušeli a neprožívali ve slovech, nemůžeme si to ve slovech pamatovat, připomínat, vyslovit ani znovu ve slovech prožívat. Existuje určitý tlumený, bázeň budící pocit touhy, jež mají někteří lidé v hrdle a který doktoři považují za jakousi rozpomínku sajícího kojence, jenž měl samozřejmě jen jeden způsob jak si vybavit matčin prs. *Země oplývající mlékem a medem* אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ (Exodus 3,8)

Stává se, že někdy kostnatí dokonce i náboženství. Setkávání se svatostí, která nám náboženství přináší, nám začnou připadat beznadějně zavalená nánosem staletí bezduchého opakování. Nikdy však nesmíme zapomínat, že duchovní světlo nelze uhasit. Můžeme ho jenom pohřbít. A že z tohoto důvodu je každý náboženský objev pouze znovuoživením. Ani v této knize není nic nového. Všechno už bylo řečeno dříve. Bude možná jen dalším způsobem, jak vyprávět o duchovních setkáních, která naplňují náš život.

5/7

Zdá se, že každou náboženskou obrodu doprovází znovuzrození vyprávěného příběhu, který se stává prostředníkem náboženské pravdy. Tyto příběhy nám vyprávějí, odkud jsme přišli. Toto by tvůj otec, nikoli tamto. A tím také předjímají naše předurčení.

Veliké příběhy se neděly jen mistrům starých časů. Dějí se i nám. Tobě i mně. Teď, v tuto chvíli se odvíjí příběh, vyprávění. Jenomže tento prvek vyprávění jsme ve své existenci jaksi poztráceli. Jak by mohl můj život být duchovní příběh? Vždyť já jsem dozajista jen světský pěšák. Avšak i takovéto vyznání se stává jádrem náboženského příběhu! Kdyby byl Mojžíš, náš učitel, tímhle způsobem definoval, co je duchovno a co není, byl by dozajista zůstal Egyptanem. Nikdy by byl

nevyšel do pouště. Vidíte tedy, že ty příběhy jsme my.

Z tohoto důvodu není možné poctivě vyprávět o setkáních se svatostí, pokud je nesdílíme v jejich souvislostech. Každá pravdivá teologie musí být v posledku osobní. Bůh se setkává s jedním z nás. A my jsme pak povinni vyprávět tento příběh, z něhož se nedá vydestilovat žádná objektivní teologická pravda. Proto vždy musí být každé autentické vyprávění o Bohu uvedeno slovy *ma'aseh š'hajá*, „Stalo se, že...“

6/1

Věřit v Boha

Jednou mě o šábesu zavedli na odpolední besedu se školáky na obci. Chtěl jsem si s nimi povídat o svatých věcech, a tak jsem se jich zeptal, jestli věří v Boha. Čekal jsem, že některé děti budou věřit a některé ne a že se z toho rozvine živá debata. Ale k mému úžasu nezvedlo ruku ani jedno dítě. Není to tak, že by ty děti dávaly najevo nějakou zášť či nezájem, ba dokonce nebyly ani bezbožné. V podstatě byly spíš vážné, zajímaly se a byly poctivé. Jejich ticho prostě jen vypovídalo o tom, že nevěří v Boha. Se stejnou věcností docela klidně mohly říkat třeba to, že neprší.

Moje překvapení se brzy změnilo ve smutek. Tak tohle je bezesporu konec této linie. Američtí Židé definitivně ztrácejí duchovnost. Mluvili jsme pak o úplně jiných věcech a už si ani nepamatují, o čem to vlastně bylo. Vybavuji si jen nesmírné zklamání, ten pocit konečnosti a porážky. Tak až sem to tedy všechno dospělo. Tři tisíce let bojů a zbožnosti, a tahle banda malých zkažených rozmazlenců z předměstí mi tu nevzrušeně prohlašuje, že nevěří v Boha (byl jsem

rozzloben).

A při té diskusi, na niž už si nepamatuji, mě po chvíli napadlo zeptat se na totéž, ale jinak. Zeptal jsem se jich, jestli byl někdo z nich někdy blízko Bohu. A najednou úplně všechny děti zvedly ruku. Zcela spontánně a přirozeně. Vůbec si neuvědomovaly nějaký rozpor či protimluv. Ale teď jsem potřeboval nějaký důkaz, tak jsem vyzvídal, kdy a kde to bylo. A jedno dítě po druhém začalo líčit to, co je podle mého přesvědčení židovská zkušenost s Bohem. Jedno vylíčko včerejší večer, když se rozžínaly šábesové svíce. Druhé vyprávělo o hněvu a smutku, který pocítilo, když mu před několika měsíci zemřel dědeček. A další před pár dny pomáhalo jednomu z rodičů, ačkoli se mu vůbec nechtělo.

7/1

O tomhle „byli jsme někdy blízko“ budou vypovídat následující stránky. Nebudou tolik mluvit o „vědění“ jako spíše o „bytí“. Říci, že v něco věříme, jistě kdysi dávalo jiný význam, než když jsme řekli, že něčemu věříme, že máme důvěru, ale dnes už ty významové rozdíly tolik necítíme.

Kdysi jsme jako posedlí hledali svatost. Její pravdu jsme chtěli ve svém životě učinit skutečnou. Ale místo toho jsme časem buď propadli nutkání opakovat to, co objevili naši předkové, nebo jsme to, co nám zbožně předávali, bez rozmyslu začali zbavovat tajemství. Dnes to veliké tajemství hledáme ve skupinách všelijakých senzitivců nebo za pomoci psychických úchylek či drog. Vypadá to, že jsme dnes otroky každé nové módní pseudoduchovní světské výstřelky nebo že jsme jako ptáci, kteří sice oddaně snášejí vajíčka tradice, avšak už dávno přestali počítat s tím, že se z nich někdy zrodí nový život. Nezbylo nám už nic.

A to nepochybně znamená, že opět nastal čas vyrazit do pouště.

Musím se tu zmínit o některých svých kolezích, studentech i učitelích: Mnohé z naší svaté tradice by bylo zůstalo mimo můj dosah bez veliké učenosti a trpělivosti, kterou mi věnoval Ecerett Gendler, Nehemia Polen, Henry Zoob a zejména Daniel Matt. A také Zalman, jenž byl jiskrou, která zažehla tolik z nového světla židovské duchovnosti v Americe. A Karen, moje životní družka, jejíž láskami umožňuje věřit meditacím svého srdce natolik, že se zde o ně mohu podělit.

Tohoto šestého dne v týdnu, během něhož čteme: *I krotil Kálef lid bouřící se proti Mojžíšovi, a mluvil: „Jděme přece, a opanujme zemi, nebo zmocníme se jí.“*

וַיְהִי סָבִיב אֶת-הָעָם אֶל-מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עָלָה נַעֲלֶה
וַיִּרְשְׁנוּ אֶתָּה כִּי-יָכוֹל נוֹכַח לָהּ (Numeri 13,31)

V Sudbury, Massachusetts,
roku pětitisícího sedmistého třicátého sedmého
od stvoření světa.

L.K.

הַשְּׁעַר הַרְאִישׁוֹן

PRVNÍ BRÁNA

הַמִּדְבָּר

Hamidbar

Poušť pro přípravu

וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר...
„Odvedl Bůh lid cestou přes poušť...“

(Exodus 13,18)

Poušť není jenom pustina, kterou jsme bloudili po čtyřicet let. Poušť je způsob bytí. Je to místo, které si žádá, abychom byli otevření vůči toku života kolem sebe. Je to místo, které vyžaduje, abychom byli sami k sobě poctiví bez ohledu na to, jakou daň si vyžádá naše osobní úzkost. Je to místo, které vyžaduje, abychom byli celou svou bytostí přítomni.

V pustině se nemůžete obklopit svým majetkem. Nemohou vás ochránit ani předem dané představy a úsudky. Logické uvažování nemůže na poušti přislíbit žádnou budoucnost. Ani do bezpečí minulosti už vás vaše vina nemůže uložit. Každý den jste sami a tato bezprostřednost vás uvádí v úžas, pokořuje vás, napravuje i povznáší. Díváte se na svět tak, jako kdybyste ho viděli poprvé.

Ted možná namítnete, že příslib takového duchovního vědomí může v člověku udržet i to největší odhodlání setrvat na poušti leda snad na krátký okamžik. Že tento způsob bytí je totéž jako dýchat čistý kyslík. Že takto bychom přežili jen chvíli, a za několik málo hodin bychom zemřeli stářím. Neboť *lépe bylo nám sloužiti Egyptským než zemřít na poušti*

מִמֶּתְנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת־מִצְרַיִם

(Exodus 14,12). A tohle jste si opravdu zvolili.

To, že jsme všichni začali jako otroci v Egyptě, není náhoda. Ani to, že Ten, jenž je znám také jako stravující oheň, zasáhl do našich záležitostí jenom jednou. Aby vyvedl celý jeden národ na poušť, kde se s Ním mohli setkat. Pověděl jim o zemi zaslíbené, ale nikdy jim tu zemi nepředal. Jim ne. Jak dlouho to asi mohlo zůstat tajemstvím? Deset let? Dvacet let? Třicet let? Tak naivní nemohl být nikdo. Dříve nebo později musel každý poznat, že tento Jediný prastarý Bůh ve

skutečnosti vlastně nechťel, aby se dostali do země zaslíbené; chtěl jenom, aby byli „na cestě“. (A to je poušť. Tak kam vlastně tak spěcháte? Kam jdete? Do země zaslíbené? Na druhou stranu pouště? Vždyť se tam nechystáte žít těch čtyřicet let. Nikdy si nebudete máchat nohy v Jordánu.)

Život se nezmění, ani váš, ani můj.

Od oázy k oáze, dost jídla a pití budete mít, abyste přežili.

Skromně.

Ve stanu.

Spokojeni.

Ve dne sloup dýmu.

V chevroletu.

V dřevěném domě s bílým plotem a hypotékou.

A v něm bouchají dveře se síťovou výplní, když se v létě honí děti v teniskách a lížou nanuky.

V noci hoří oheň, aby se divé šelmy držely stranou.

10/ ʹ

Abraham, náš praotec, prostě mu řekl, že má odejít.

Vyjdi ze země své a z příbuznosti své, i z domu otce svého do země, kterouž ukáži tobě.

לְךָ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרַאֶךָ
(Genesis 12,1)

A to znamená vykročit na cestu.

Všechno zanechat a opustit.

Odejít ze své společnosti, opustit předpojatosti.

Opustit definice. Opustit svůj jazyk. Svůj úzký úhel pohledu. Svá

očekávání.

Už nepočítat se svými vztahy, vzpomínkami, slovy.

Nespoléhat na to, že písmena budou znamenat to, co znamenala dřív.

Jedním slovem: Být otevřený.

Pokud si myslíš, že víš, co najdeš,
pak nenajdeš nic.

Pokud nic neočekáváš,

pak tě vždycky všechno překvapí.

Pak budeš schopen žehnat Jedinému, jenž každé ráno stvoří pokaždé nový svět.

Tak tomu je, když vykročíš na cestu osvobození a všechno opustíš.

Dokonce musel objevovat

cestu, kterou objeví,

zatímco je na cestě.

O kterémž bylo řečeno: *Ten, jenž se vydal na cestu, ale nevěděl, do jakého místa má směřovat.*

יש אדם שהולך ואינו יודע מקום הוא הולך

(*Tanhuma lech-lecha 3*)

A v další generaci potom musel vyrazit Izák se svým otcem.

Vezmi nyní syna svého, jediného svého...

קח־נָא אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יִחְזָקִי

(*Genesis 22,2*)

Tak jako Abraham musel opustit svého otce, musel Izák opustit svou matku.

A v další generaci pak musel vyrazit Jákob.

Opustil svého otce, svou matku i své bratry.

Vyšed pak Jákob z Bersabé...

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע

(*Genesis 28,10*)